

A nemzeti bibliográfiák gyűjtőköre, avagy elérhető-e a teljesség?

DIPPOLD Péter

Törekvések a teljes körű bibliográfiai feltáráshoz – az egyetemes bibliográfia gondolata

Az egyetemes bibliográfia gondolata az egyéni tudás kiterjesztésnek igényéből ered: az összeállító az általa ismert összes könyv jellemző adatait (szurrogátumát) írta le. A dokumentum jellemzőit összefoglaló leírás természetesen nem azonos magával a dokumentummal, azonban alkalmas bizonyos ismervek alapján áttekintést adni az emberi tudás írásos produktumairól. Az első bibliográfusok egyben tudósok és oktatók is voltak, egyéni ismereteiket próbálták egyetemessé tenni: összefoglalni azt a tudást, amely az egyén lehetőségein túlmutatva sokkal több információt tartalmaz, mint amivel az egyedi elméleti fizikai, földrajzi, nyelvi és kulturális korlátait átlépve valaha is rendelkezhet. *Conrad Gesner* nevéhez fűződik az a vállalkozás, amelyben a szerző az 1545–1555 közötti időszakban mint-

egy 15 ezer tudományos könyv adatait szervezte három kötetbe *Bibliographia Universalis* címmel. Gesner munkásságának kutatója, *Theodore Besterman* úgy vélte, hogy az első egyetemes bibliográfia egyben az utolsó is volt, bár címével ellentétben valójában már keletkezése idején, 1545–1555-ben sem lehetett egyetemes. A bibliográfia a kutatások szerint ugyanis a svájci Gesner által is közölt nyelvi kötöttségeken belül is (ti. latin, görög és héber nyelvű irodalmat dolgozott fel) csak mintegy 20–25%-os teljességben volt képes regisztrálni a korabeli irodalmat.¹

Az egyetemes bibliográfia létrehozásának eszméje számos kísérlet után több, mint négy évszázaddal később egészen más alapokról indult újra útjára, de célja ugyanaz maradt: a tudás egyetemes reprezentációja. Amikor az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) 1973-as grenoble-i konferenciáján meghirdette Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (Universal Bibliographic Control – UBC) programját, majd egy évvel később irodát állí-

tott fel szervezésére, a nemzetközi könyvtáros közösség még kevéssé érzekelte a nemzetközi szabványok és a könyvtárak automatizálásának jelentőségét. A program nem kevesebbet tűzött ki célul, mint hogy a világon megjelent összes dokumentum bibliográfiai adatai egységes formában bárhol is hozzáférhetővé váljanak. Az elképzelések szerint az egyetemes bibliográfiai számbavételnek a nemzeti bibliográfiákon keresztül kell megvalósulnia. A program sikerének alapfeltétele az egyes nemzeti bibliográfiák teljessége, valamint nemzetközi szinten olyan szabványok és módszerek kidolgozása, amelyek biztosítják a nemzeti bibliográfiai rekordok formai és tartalmi kompatibilitását és ezáltal cseréjét.²

Az egyetemes bibliográfia létrehozásának gondolata harminc éven keresztül volt hajtómotorja a nemzetközi együttműködés fejlesztésének a legkülönbözőbb területeken. 2003-ban, a berlini IFLA konferencián alakult meg az UBCIM (Universal Bibliographic Control and International MARC) bizottság utódaként az ICABS (IFLA-CDNL Alliance for Bibliographic Standards) bizottság, amely céljai között már nem említi az egyetemes bibliográfia megvalósítását. Így 2003-ban az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel programja minden különösebb hírverés nélkül befejeződött, mivel bebizonyosodott a teljesség elérésének lehetetlensége.

A nemzeti bibliográfia és a teljesség

A kötelepéldány-szolgáltatás szabályozása az egyik legfontosabb alapja a nemzeti bibliográfia minél szélesebb tartalmi kiterjesztésének. A nemzeti könyvtárak számára kötelezően beszállított nyomtatványok biztosítják, hogy az egyes országokban megjelent dokumentumok legalább egy gyűjteményben közel teljes körben megőrzésre kerüljenek a jövő számára. Napjaink egyik legégetőbb problémája az elektronikus dokumentumok bibliográfiai kontroll alá vonása, amelyhez a kötelepéldányok szolgáltatásának

újabb szabályozására van szükség. A világ számos országában változtatták meg a kilencvenes években a kötelepéldány-jogszabályokat, és egyre növekvő számban terjesztették ki az elektronikus dokumentumokra is. A jogszabályi háttér biztosítása csak minden érdekelt (kiadók, könyvtárak, hatóságok) együttes munkájának eredménye lehet. Jelenleg sok országban van folyamatban a kötelepéldány-rendelkezések átalakítása, mindazonáltal az online elektronikus dokumentumok kötelepéldányként kezelése teljes körűen sehol nem megoldott.

A nemzeti bibliográfia gyűjtőkörének elvileg magában kellene foglalnia a nemzeti kiadványtermés egészét. Ez a maximalista célkitűzés határozta meg évtizedeken át a nemzeti bibliográfiákat előállító intézmények (ún. ügynökségek) tevékenységét, hiszen ezen keresztül válhatott volna elérhetővé az a teljesség, amely az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel programjának végső céljával szolgált.

1998-ban Koppenhágában nemzetközi konferenciát rendeztek a nemzeti bibliográfia jövőjéről. A konferencián ajánlásokat fogadtak el,³ amelyek közül a nemzeti bibliográfia gyűjtőkörére vonatkozó ajánlás – amely a nemzeti kiadványtermés egészének regisztrálását tűzte ki célul – már megszületése idején is teljesíthetetlen volt, és az elektronikus dokumentumok elterjedésével mára még lehetetlenebbnek tűnik megvalósítása.

Az IFLA 2000-ben végzett felmérése többek között azt is vizsgálta, hogy az egyes nemzeti bibliográfiák milyen mértékben dolgozzák fel a nemzeti kiadványtermést.⁴ A felmérésből kiderült, hogy a vizsgált dokumentumtípusok közül csak a könyvek szerepelnek valamilyen nemzeti bibliográfia gyűjtőkörében. A többi dokumentumtípus esetében viszonylag nagy szóródást tapasztalhatunk. A vizsgálat alapján az is kimutatható, hogy a könyvek kivételével a bibliográfiai számbavétel általánosságban sokkal több dokumentumtípust fed le, mint amennyi ezek közül a nemzeti bibliográfiában szerepel.

Ezt a megállapítást a felmérésből vett következő táblázattal támaszthatjuk alá:

Dokumentumtípusok	Nemzeti bibliográfiában szerepel (ügynökségek százalékában)	Bibliográfiai lefedettség az ügynökségek százalékában
Könyvek	100%	100%
Időszaki kiadványok	84%	92.3%
Tankönyvek	84%	92.3%
Konferencia-anyagok	86%	90.4%
Térképek	66%	88.5%
Hivatalos kormányzati kiadványok	86%	88.5%
Kották	64%	78.8%
Brosúrák (aprónyomtatványok)	62%	75.0%
Hangdokumentumok	50%	67.3%
Grafikus anyagok	38%	65.4%
Disszertációk	58%	65.4%
Külföldön publikált, saját országról szóló dokumentumok	52%	n.a.
Mikroformátumok	46%	57.7%
E-könyvek	30%	53.8%
Számítógépes fájlok és szoftverek	30%	51.9%
Mozifilmek és videodokumentumok	40%	50.0%
E-folyóiratok	26%	50.0%
Egyéb elektronikus dokumentumok	30%	48.1%
Folyóiratcikkek	32%	38.5%
Nemzetközi hivatalos kiadványok	22%	36.5%

Látható, hogy a nemzeti bibliográfiák egyre nagyobb számban dolgozzák fel az elektronikus dokumentumokat, ennek ellenére a vizsgálat idején az ügynökségeknek még alig 30%-a foglalkozott ezzel a dokumentumtípussal. Számuk azóta feltehetően emelkedett.

Szelekció és a nemzeti bibliográfia

Az ajánlások teljességre vonatkozó elvárásainak ellentmond a nemzeti bibliográfiák gyakorlata, amely a gyűjtőkör meghatározásán, tehát

eleve szelekción alapul. A bibliográfiák minden típusának – még a talán legnagyobb merítésű nemzeti bibliográfiának is – első és legfontosabb eleme a gyűjtőkör tisztázása. A gyűjtőkört általában földrajzi (területi), tartalmi, nyelvi, formai és időbeli szempontok alapján szokták a nemzeti bibliográfiák meghatározni.

A területi elv mint szelekciós szempont

A nemzeti bibliográfiák egyik leggyakrabban alkalmazott alapelve, hogy minden ország felelős a mindenkor területén keletkezett dokumen-

tumok számbavételéért. Fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel programja által is alapelvnek tekintett területi szempontú számbavétel sem mentes a nehézségektől. Ráadásul nem is követik mindenhol ezt az elvet.

Magyarország példájánál jobbat nem is találhatnánk a területi szempontú gyűjtés problémáinak illusztrálására: a gyakori határváltozásokra gondolok. Anélkül, hogy pontos dátumokkal és a határok változásának részletes felsorolásával terhelném írásomat, csak jelzem, hogy hatalmas területek kerültek ki, illetve be az állam keretei közé a török kortól a kiegyezésen keresztül a Monarchia széthullásáig. Ezek után következett Trianon, majd a második világháború körül a bécsi döntések nyomán bekövetkezett változások, míg 1946 után vissza nem került az ország a trianoni határok közé.

Ha az államhatár által meghatározott területi elvet következetesen alkalmazzuk, egyes korszakok kiesnek az adott ország nemzeti bibliográfiájának lefedettségéből, más területek pedig rövid időre a gyűjtőkör részeivé válnak. Konkrét példával élve: Erdély egészen a trianoni döntésig beletartozott a gyűjtőkörbe, majd Románia részeként a két világháború közötti időszakban már nem. A második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt Észak-Erdély 1940. aug. 30. és 1944. aug. 23. közötti nyomtatványtermése a magyar nemzeti bibliográfia része, míg a román fennhatóság alatt maradt Dél-Erdélyé nem. A sajátos bibliográfusi szemlélet alapján úgy tűnhet a kívülállónak, hogy pl. Kalotaszeg állandóan változtatta helyét, miközben a táj lakói függetlenül az ide-oda mozgó határoktól hétköznapi életüket élték. A szabályokhoz ragaszkodó bibliográfus persze azt mondhatja, hogy a román állami lét időszakának bibliográfiai feldolgozása a román nemzeti bibliográfia feladata. Érdekes lenne azonban megvizsgálni, hogy a gyakorlatban vajon tényleg megvalósul-e az elvileg elvárható adatfelvétel. Attól tartok, hogy nem minden esetben, ezért a nemzeti bib-

liográfia szintjén jelentős adatvesztéssel kell számolnunk. Az államhatárokon alapuló szemlélet rendkívüli módon megnehezíti a kutatók dolgát, adott esetben több forrást kell feldolgozniuk, ha egy ilyen „szerencsétlen” terület teljes irodalmát szeretnék áttekinteni.

Az államhatárok változásának egy másik, szintén nem a kutatói elvárásokat szolgáló következménye is történelmi gyökereken nyugszik. A korábban önálló állami léttel nem rendelkező közép-európai országok pl. saját kulturális örökségük részének tekintik a mai államhatáraikon belül korábban megjelent dokumentumokat. Erre tipikus példa Szlovákia esete, ahol a retrospektív bibliográfiákban többé-kevésbé ugyanazt a dokumentumkört dolgozzák fel, amelyet Magyarország is magáénak tekint. Nehéz lenne egy történelmi gyökereit rögzíteni kívánó államnak az országhatárok által meghatározott területi elvekre hivatkozva azt mondani: „ez nem a tied, ne foglalkozz a bártfai Gutgesell nyomda kiadványaival, mert azok a magyar kulturális örökség részei, és a magyar nemzeti bibliográfiában van a helyük”. Szemben az erdélyi példával itt tehát nem adatvesztéssel kell számolnunk, hanem többszörös feldolgozással, ami persze a kisebbik rossz, de mégis felesleges munkát és örök vitát eredményez. A duplikálás egyetlen gyógyszere az együttműködés az érdekelt országok között, ennek jó példáját említhetjük az Országos Széchényi Könyvtár által kezdeményezett „*Kárpát medencei könyvtörténeti bibliográfia*” munkálatainak elindításával. A közös kezdeményezésről a *Knihnica* című folyóiratban 2004-ben jelent meg az első híradás.⁵

A gyűjtőkör tartalmi szempontjai

A bibliográfia műfaja – hasonlóan más írásművekéhez – nem tekinthető egységesnek. A leglényegesebb különbséget az a két, szemléletében eltérő vonulat képezi, amely azután megteremtette a nézőpontjának megfelelő

műfajokat. „A meghatározások egyik típusa a bibliográfiákat a könyvek, sőt a *legtágabb értelemben vett dokumentumok, szövegek stb. rendszerező jegyzékének, listájának tekinti*, egyszerűen formailag közelíti meg őket. A meghatározások másik vonulata túllép a „jegyzék”, „lista”, „felsorolás” és hasonló minősítéseken, és a definíciót a *tartalomra élezi ki, a tudásszervező feladatok kiemelését tartja lényegesnek.*”⁶ [kiemelések tőlem: D.P.] – írja *Murányi Lajos* a Könyvtárosok kézikönyve bibliográfiáról szóló fejezetében. Ha ezt a két különböző kiindulási pontot vesszük alapul, sommásan kijelenthető, hogy a *hagyományos* nemzeti bibliográfia inkább az első kategóriába tartozik. Ezért nehéz lenne a nemzeti bibliográfiát tartalmi szempontok alapján kategorizálni. Ha ugyanis a területi elv lép életbe, amely egyben a kötelempéldány-szolgáltatás alapja is, akkor nincs értelme tartalmilag korlátozni a nemzeti bibliográfia gyűjtőkörét. A tartalmi megközelítés *hagyományos* értelemben sokkal inkább jellemző a szakbibliográfiákra.

Ez alól egyetlen kivételt ismerünk, mégpedig a több nemzeti bibliográfia által is vállalt patriotika irodalom összegyűjtését. Közismert, hogy a patriotika irodalom a következő kategóriákat tartalmazza: területi, nyelvi, személyi és *tartalmi patriotikum*. Azok a nemzeti bibliográfiák, amelyek a tartalmi patriotikumot, azaz a nem az országhatárokon belül megjelent, de az adott országgal foglalkozó irodalmat is regisztrálják, tulajdonképpen tartalmi szempontból szelektálnak. A tartalmi patriotikumok regisztrálásának kitűzésével a nemzeti bibliográfiák nehéz – mondhatni kilátástalan – helyzetbe kerülnek, ugyanis ez a „teljességhez” hasonlóan megfoghatatlan kategória, azaz csak akkor lenne teljesíthető, ha létezne „teljesség”. Csak ekkor valósulna meg az az ideális állapot, hogy a teljes emberi tudást magában foglaló Egyetemes Bibliográfia – amely a nemzeti bibliográfiák összességén alapul – egységes keresési felületén keresztül hozzáférhetővé válik pl.

az egykori vietnami diák Hanoiban, vietnami nyelven megjelent élménybeszámolója magyarországi egyetemi éveiről. Ugyanakkor még ha, véleményem szerint, nem is lehetséges a tartalmi patriotikumok összegyűjtésének százszázalékos teljesítése, néhány nemzeti könyvtár legalább törekvést mutat a legfontosabbnak tartott tartalmi patriotikumok regisztrálásának megszervezésére. Az ausztrál nemzeti könyvtár pl. a patriotika-dokumentumokat több nemzeti könyvtárral (amerikai, angol, kanadai, új-zélandi, szingapúri) kötött adatcsere-egyezmény keretében kapja meg.

Nyelvi szelekció

A koppenhágai konferencia gyűjtőkörre vonatkozó ajánlásainak egyik fontos megállapítása az országon belül bármely nyelven megjelent dokumentumok feldolgozását írja elő a nemzeti bibliográfia számára, lehetőleg az eredeti írásrendszer szerint. Az ország területén belül tehát elvileg nem működik nyelvi szelekció. Hogy ez a gyakorlatban hogyan valósul meg, nyilvánvalóan függ a nemzeti bibliográfiai ügynökségek felkészültségétől, de bizonyos esetekben az egyes országok nyelvi helyzetétől is. Gondoljunk pl. Indiára, ahol a nyelvjárások tömege miatt két szomszéd falu lakói sem értik meg egymást. Hogyan vállalkozhatna ilyen helyzetben a nemzeti bibliográfia a „*bármely nyelven vagy írásrendszerben megjelent dokumentumok*” számbavételére? Ugyanakkor a patriotika irodalom egyik legjobban megfogható kategóriája a nyelvi patriotikum. Azok a nemzeti bibliográfiák, amelyek gyűjtik az ország nyelvén megjelent dokumentumokat, voltaképpen nyelvi szelekciót alkalmaznak. A nyelvi patriotikumok begyűjtése pedig még webes környezetben is megoldható.

Formai szempontú szelekció

A nemzeti bibliográfiák gyűjtőkörének kialakításakor a formai szempontok rendkívül nagy változatosságot mutatnak. Az IFLA felmérésében

megkülönböztetett dokumentumtípusok a formai szelekció viszonylag egyszerű képletét követik. Ennél jóval mélyebb, vagy akár attól eltérő szempontokat alakítottak ki az egyes nemzeti bibliográfiák a gyűjtőkörbe felvett dokumentumtípusok alapján. A külföldi példák ismeretében kijelenthető, hogy a gyűjtőkör formai szempontjából sem létezik egységes gyakorlat. Sok helyen dokumentumtípusonként alkotnak sorozatokat a nemzeti bibliográfiák, máshol még csak el sem lehet különíteni ezeket a weben közzétett országos, vagy nemzeti könyvtári katalóguson belül. Vannak olyan országok, ahol még nyomtatott formában jelenik meg a nemzeti bibliográfia, máshol a CD-ROM vagy a webes közzététel vált gyakorlattá. A gyűjtőköri megoszlásban legalább ekkora különbségeket találunk, ez alól egyedül a könyvek jelentenek kivételt, ezeket – mint láttuk – valamennyi ügynökség regisztrálja. Terjedelmi korlátok miatt a külföldi példák felsorolása helyett itt diszsertációm teljes szövegére hivatkozom, ahol több nemzeti bibliográfia dokumentumtípusok szerinti gyűjtőköri megoszlását mutatom be.⁷

A nemzeti bibliográfia retrospektív kiterjesztésének lehetőségei

A nemzeti bibliográfia retrospektív kiterjesztése véleményem szerint jóval többet jelent, mint a retrokonverziós programok létét vagy hiányát. Az egyes országok különböző dokumentumtípusokat magukban foglaló retrospektív bibliográfiái között óriási eltéréseket fedezhetünk fel. Sok olyan területet, dokumentumtípust találunk, ahol a bibliográfiai feltárás csak részben, vagy egyáltalán nem valósult meg. Ezért a retrospektív kiterjesztés számomra nemcsak a már meglévő könyvészetek, sajtóbibliográfiák, katalógusok stb. automatikus digitalizálását jelenti, hanem ennél jóval többet: pl. a hiányzó adatok megtalálásához szükséges szívos kutatómunkát, nemzeti besorolásiadat-fájlok létrehozását, végül a teljes (retrospektív és kur-

rens) nemzeti bibliográfiai rendszer egységének újragondolását.

Ennek azért van itt az ideje, mert a retrospektív konverziós programok elterjedése előtt *korábban nem volt még alkalom arra, hogy a nemzeti bibliográfiát* – függetlenül attól, hogy kurrens avagy retrospektív, hogy tartalmában könyvet, cikket, aprónyomatványokat vagy elektronikus dokumentumokat stb. dolgoz-e fel, *rekordok halmazainak átgondolt rendszerén keresztül valósíthassuk meg.* A bibliográfiai rekordok – hála az egységesítési törekvéseknek – legalábbis országos és elvileg nemzetközi szinten is megfeleltethetők egymásnak, és ennek következtében közösen kezelhetők. Nincs tehát ma már jelentősége a kurrens és retrospektív nemzeti bibliográfia első szintű megkülönböztetésének, annál nagyobb szükség van viszont rendszerük, összefüggéseik feltárására, közös szempontrendszerük kialakítására. Azt is szokták mondani, hogy a jó kurrens nemzeti bibliográfia az alapja a retrospektív bibliográfiának, hiszen a mai feldolgozás hamarosan múlttá válik. Ezért lehet napjaink izgalmas feladata az átfogó rendszer kidolgozása, a régi és új dokumentumok rekordjainak közös kezelése érdekében. A nemzeti bibliográfia egységes rendszerének kialakítására vonatkozó gondolatot egyébként *Vajda Erik* már 1994-ben felvetette az időszaki kiadványok cikkeinek online adatbázisa megvalósíthatóságáról írt tanulmányában.⁸

A nemzeti bibliográfiai adatbázis-rendszer új és látványos eredményekhez vezethet. A napjainkban egyre inkább előtérbe kerülő digitalizálási projektek során keletkezett könyvtári anyagok metaadatainak természetes forrása a retrospektív nemzeti bibliográfiai rekord. Ezek összekapcsolódása a digitális dokumentummal eljuttathatja a használót magához a forrásdokumentumhoz, sőt egyéb információkhoz is.

Ez a jövőkép gyökeresen megváltoztatja a nemzeti bibliográfia regisztratív funkciójának sztereotípiáját. Ezért emeltem ki a gyűjtőkör tartalmi szelekciójának taglalásakor a *hagyó-*

mányos értelemben vett nemzeti bibliográfia regisztratív jellegét. A nemzeti bibliográfiai rekordok összekapcsolása a teljes szövegű dokumentumokkal minőségi változást jelent a korábbi szemlélethez viszonyítva. Megvalósulásakor a regisztrációtól a dokumentumok tartalmának szolgáltatása felé mozdul el a nemzeti bibliográfia.

A nemzeti bibliográfia gyűjtőköre és a webes források

A könyvtárak nemzeti bibliográfiáik gyűjtőkörének kialakítása során általában az országaik nemzeti kulturális örökségével összefüggő webhelyeire és elektronikus dokumentumaira koncentrálnak. Ilyen kezdeményezésekről tudunk többek között a skandináv országokban, Franciaországban, valamint Kanadában és Ausztráliában is. Svédországban a „svéd virtuális tér” aratása volt a cél egy adott időszakban. A Kanadai Nemzeti Könyvtár és Levéltár azt az ismérvet állította fel, hogy az internetes dokumentum legyen kanadai keletkezésű vagy kanadai szempontból érdeklődésre számot tartó. Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár alapjaiban szintén a nemzeti érdeklődésre számot tartó elektronikus dokumentumokat vette alapul, kiegészítve egyéb válogatási szempontokkal is.

A PANDORA webarchívum szelekciós szempontjai

Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár által működtetett PANDORA projekt válogatási szempontjait részletes útmutatóban rögzítette.⁹ A PANDORA ausztrál webarchívum 1996-tól megőrzési és szolgáltatási céllal gyűjti az online publikációkat. Annak ellenére, hogy a szervezők tudatában vannak a válogatás hátrányaival (a teljesség csorbulása, szubjektív elemek kizárhatatlansága stb.), az archiválás szelektív megközelítése négy fontos cél elérését teszi

lehetővé a könyvtárak számára:

- az archívum minden dokumentuma minősített, és a jelenlegi technikai adottságok által megengedett lehető legteljesebb mértékig működőképes;
- az archívum valamennyi dokumentuma teljes mértékben katalogizálható, és ezért a nemzeti bibliográfia részévé válhat;
- az archívum valamennyi dokumentuma hozzáférhetővé tehető, legalábbis korlátozott mértékben. Ausztráliában vagy máris hozzáférhetőek a dokumentumok, vagy a kereskedelmi kiadványok esetében elérhetőek lesznek a jövőben – amikor már kereskedelmi értelemben nem életképesek – annak következtében, hogy megállapodás született a kiadókkal a publikációk közönség számára hozzáférhetővé tételének engedélyezéséről a weben;
- elemezhetőek és meghatározhatóak az archívumban található források „lényeges sajátosságai” az egyes forrásokra vagy azok csoportjaira vonatkozóan is. Ez növeli az ismereteket a megőrzés követelményeiről, és elősegíti a helyes megőrzési stratégia kialakítását.

A webarchívum a Commonwealth hivatalos online kiadványait teljességgel gyűjti, az állami kormányzatok dokumentumait válogatva. Az ausztrál szerzők műveit és az ausztrál vonatkozású online forrásokat válogatva az információtartalom, a kutatási érték, aktualitás és érdekesség alapján. Mintavétellel a következőket gyűjtik: egyéni honlapok, reklám-webhelyek, hirdetések. (Tervezeteket és még folyamatban lévő dokumentumokat nem regisztrálnak.) Az ausztrál internet-doménről pillanatfelvételeket készítenek.

Az említett útmutató rögzíti a gyűjtőkör formai (és részben tartalmi) kritériumait is:

- folyóiratok, újságok, hírlevelek és egyéb sorozatok;
- konferencia anyagok;

- lényeges jelentések, beszédek és előadások;
- éves jelentések;
- térképek;
- fontos irodalmi művek;
- közérdeklődésre számot tartó nyilvános dokumentumok, mint pl. a környezetre hatással levő közlemények és nyilvános észrevételekre számot tartó tervezetek;
- a nyilvános hozzáférésű információs adatbázisok;
- bármely, korábban nyomtatott formában megjelent dokumentum;
- bármely, ISBN, ISSN vagy ISMN kiutalására alkalmas dokumentum;
- a fentiek minden új kiadása/változata (nem beleértve a kisebb változásokat);
- webhelyek, a webhelyek részei, amelyek lényeges vagy egyedi információval szolgálnak egy témáról, szervezetről, országosan jelentős személyről, projektről vagy eseményről;
- azok a kategóriák, amelyek nem szerepelnek itt, de amelyeket a könyvtár időről időre megvizsgálhat a hosszabb távú kutatási érték szempontjából.

A PANDORA webarchívum gyűjtőköréből kizár néhány online dokumentumtípust. Nem gyűjtik a belső, intézményi célra létrehozott dokumentumokat, e-postai üzeneteket, a zárt levelezőlisták anyagát. Jelenleg nem gyűjtik azokat az online dokumentumokat sem, amelyek azonos tartalommal nyomtatott formában is léteznek. Ezekon kívül kizárják a blogokat (weben megjelenő naplók), a játékokat, az egyéni szerzők cikkeit, a nyomtatott napilapok online

változatait, a hirdetéseket és az egyetemi téziseket.

Az ausztrál projekt részletesebb ismertetését azért tartottam indokoltnak, mert az online dokumentumok begyűjtését, feldolgozását és raktározását most tervező nemzeti könyvtárak – közöttük az Országos Széchényi Könyvtár – számára is modellértékű lehet az idő próbáját már kiállt gyakorlatuk.

Irodalom

1. BESTERTMAN, Theodore: The beginnings of systematic bibliography. London, Oxford University Press, 1935. XI, 81 p.
2. ANDERSON, Dorothy: Universal bibliographic control: a long term policy, a plan for action. Pullach/München, Verlag Dokumentation 1974. 87 p.
3. A nemzeti bibliográfiai szolgáltatások nemzetközi konferenciájának ajánlása a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások megújítására. Koppenhága, 1998. november 25–27. In: Könyvtári Figyelő, 1999. 4. sz. 888 – 891. p.
4. KNUZSEN, Unni: Changes in national bibliographies, 1996–2000. – Alexandria, 2002. 1 3–11. p., és az IFLA honlapján: <http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/143-199e.pdf>
5. MIDRIAKOVÁ, Elena: História, súčasnosť a perspektívy výskumnej úlohy dejiny kniznej kultúry na Slovensku. In: Knižnica, 2004. 6. 288. p.
6. MURÁNYI Lajos: A bibliográfiától az adatbázisig. In: Könyvtárosok kézikönyve 2. Feltárás és visszakeresés. Szerk. Horváth Tibor, Papp István, Bp. Osiris. 2002. 299–375. p.
7. DIPPOLD Péter: A hagyományos nemzeti bibliográfia és az Internet. Válaszlehetőségek az új kihívásokra. Doktori disszertáció. – <http://mek.oszk.hu/03500/03557/>
8. VAJDA Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével. (Megvalósíthatósági tanulmány). Bp. OSZK KMK. 1994. 14. p.
9. <http://pandora.nla.gov.au/selectionguidelines.htm#s.4.1>

Magyar könyvészet online

A Magyar Könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke című retrospektív nemzeti bibliográfia – betűrendes mutatóval, pótlásokkal, javításokkal – online is elérhető az Arcanum adatbázis Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár közös weboldalán az alábbi címen: <http://www.arcanum.hu/oszk>.

(A bibliográfia CD-ROM változatát a Könyvtári Figyelő 2005. évi 3. számában az 577–581. oldalon ismertettük Bényei Miklós: Kiegészült a két világháború közötti magyar könyvészet címmel. – A szerk.)